

Luisas de Molina

KAIP LAISVAS APSISPRENDIMAS DERA SU MALONĖS DOVANOMIS, DIEVIŠKUAJU IŠANKSTINIŲ ŽINOJIMU BEI NUMATYMU, LEMTIMI IR PASMERKIMU

IV dalis (ištrauka)

49-asis svarstymas

*Ar atsitiktiniai ateities įvykiai Dievo
pažįstami su tikrumu todėl, kad jo yra
matomi tarsi egzistuojantys, ir ar jų
atsitiktinumas deramai sutaikomas su
dieviškuoju numatymu*

Šioje vietoje šventasis Tomas, sekdamas Boecijaus nuomone, dėstoma veikalo *Apie filosofijos paguodą* penktosios knygos paskutiniame skyriuje, pateikia teigiamą atsakymą, kurį paremia šiais pagrindais (tiesa, jo paties išdėstytais ne tokia pačia tvarka).

Pirmasis pagrindas yra toks: kadangi amžinybė, būdama nedali ir begalinė trukmė, egzistuoja visa išsyk ir apima visą laiką, tai visi dalykai, atsirandantys vienas po kito ir būvantys laike, Dievo yra matomi amžinybėje tarsi esantys atskirai nuo juos sukeliančių priežasčių (būtent tokį buvimo būdą jie įgyja egzistuojami vienas po kito laike). Taigi, kadangi dieviškojo pažinimo – taip, kaip ir dieviškosios būties – matas yra amžinybė, išeina, kad dieviškasis pažinimas amžinybėje išsyk apima visus atsitiktinius įvykius: juk amžinybės plotmėje jie jam yra matomi tarsi esantys atskirai nuo juos

sukeliančių priežasčių, ir tokį egzistavimo būdą jie įgis bėgant laikui.

Remiantis antruoju pagrindu, bet kuris atsitiktinis įvykis gali būti suprantamas dviem būdais. Pagal vieną jų – kaip esantis pats savaime, atskirai nuo jį sukeliančių priežasčių, ir tokiu būdu jis laikomas ne būsimo ir ne atsitiktiniu abiejų loginio kvadrato pusių atžvilgiu, bet esamu ir apibrėžtu į vieną pusę. Taigi, suprantamas tokiu būdu įvykis gali būti pažįstamas užtikrintai ir neklystamai: juk savo akimis neabejotinai matau Sokratą sėdint tol, kol jis iš tiesų sėdi. Kitu būdu įvykis gali būti suprantamas kaip vis dar susijęs su jį sukeliančia priežastimi (*ut est adhuc in sua causa*), ir čia jis laikomas būsimo ir atsitiktiniu (neapibrėžtu vienos kurios pusės atžvilgiu) – juk atsitiktinė priežastis neteikia pirmenybės nė vienai iš priešybių. Jei atsitiktinis įvykis suprantamas šitaip, tai jis nepasiduoda užtikrintam ir neklystamam pažinimui, todėl visi, pažįstantys atsitiktinį padarinį vien tik pagal jį sukeliančią priežastį, apie jį turi ne užtikrintą, o vien tik spėjamą žinojimą.

Remdamasis šiais dviem pagrindais šventasis Tomas padaro išvadą, kad Dievas apie visus atsitiktinius įvykius žino

užtikrintai nepaisant to, jog kiekvienas jų, sugretintas su savo priešastimis, laike tam pa atsitiktinis ir būsimas – juk iš pirmojo pagrindo aišku, kad dieviškasis intelektas pažįsta visus atsitiktinius ateities įvykius ne tik kaip susijusius su jais sukeliančiomis priešastimis, bet ir taip, kaip kiekvienas jų yra prieinamas dieviškajam žvilgsniui aktualiai, pats savaime, būdamas atskirai nuo jį sukeliančių priešasčių. Taigi, dėl to šventasis Tomas mano, kad įvykių atsitiktinumas laike, jiems jau susigretinus su juos sukeliančiomis priešastimis, yra daroje su neklystama ir užtikrinta Dievo esatimi. Tą patį jis aiškina veikalo *Apie tiesą* antrojo klausimo 12-ajame skirsnyje¹ ir *Sumos prieš pagonis* 67-ajame skyriuje².

¹ „Reikia pasakyti, kad svarstant šį klausimą suklysta įvairiais būdais. Štai kai kurie, apie dieviškąjį žinojimą linkstantys spręsti atsižvelgdami į mūsų žinojimo būdą, tvirtino, kad Dievas nepažįsta atsitiktinių ateities įvykių. Tačiau šitaip būti negali, mat, remiantis tokiu požiūriu, pradingtų žmogiškųjų reikalų, vykstančių atsitiktinai, numatymas. Dėl šios priešasties kiti teigė, kad Dievui būdingas visų ateities įvykių žinojimas, tačiau visa vyksta pagal būtinumą – priešingu atveju Dievo žinojimas apie tai galėtų būti klaidingas. Tačiau šitaip būti irgi negali, nes pagal šį požiūrį sunyktų laisvas apsisprendimas bei neliktų reikalo užsiimti svarstymais. Be to, pasidarytų neteisinga pagal nuopelnus skirti bausmes arba apdovanojimus, kadangi visa atliekama pagal būtinumą. Ir todėl reikia laikyti, kad Dievas pažįsta visus būsimus įvykius, tačiau tai nekluduoja kai kuriems jų vyksti atsitiktinai“ (*De veritate*, q. 2, a. 13, *vert. Ž. P.*).

² „Taigi, yra aišku, kad Dievas yra priešastis, įgalinanti visus veikiančiuosius veikti (*causa est omnibus operantibus ut operentur*). Juk kiekvienas veikiantysis kažkoku būdu yra buvimo (arba substancinio, arba atsitiktinio) priešastis. Bet, kaip buvo parodyta, bet kas yra buvimo priešastis tik tiek, kiek veikia per Dievo galią. Taigi, kiekvienas veikiantysis veikia per Dievo galią. Be to, bet kuris veikimas, kylantis iš tam tikros galios, kaip priešasčiai priskiriamas tam dalykui, kuris ir suteikė aną galią. Pavyzdžiui, prigimtinis sunkių ir lengvų kūnų judėjimas priklauso nuo jų formos (atsižvelgiant į tai, sunkūs jie ar lengvi), todėl sakoma, kad jų judėjimo priešastis yra jiems formą suteikęs kuriantysis. Bet juk kiekviena bet kurio veikiančiojo priešastis kyla iš Dievo kaip iš kiekvienos tobulybės pir-

Vis dėlto esama abejonės, ar šventasis Tomas teigė, jog Dievui būdingas užtikrintas ir nekintamas atsitiktinių ateities įvykių pažinimas, remdamasis vien tik anuo skyriumi, ar taip pat ir tuo pagrindu, jog Dieve glūdi idėjos, per kurias jis – bent jau po laisvo savos valios apsisprendimo – su tikrumu sužino būsimus įvykius, net jei jie ir nebūtų jo matomi tarsi egzistuojantys. Tai reikės plačiau aptarti kitame ir priešpaskutiniame svarstyme³.

Šioje vietoje Kajetanas⁴ ir kai kurie kiti šventojo Tomo mokiniai renkasi pastarąjį požiūrį⁵, ir šventasis Tomas juos užtaria šiame skyriuje teigdamas: „Taigi, visa, kas būva laike, Dievo yra matoma amžinybėje ne vien dėl tos priešasties, jog jam, anot kai kurių, prieinamos daiktų prigimtys (*rationes rerum*), bet todėl, kad jo žvilgsnis amžinybėje apima visus dalykus tarsi egzistuojančius savo dabartiškume (*in sua praesentialitate*).“ Atrodo, kad sakydamas „Dievui prieinamos daiktų prigimtys“ šventasis Tomas turi galvoje daiktų idėjas, kaip šioje vietoje tvirtina Kajetanas ir kai kurie kiti. Taip pat regisi, kad jis tvirtina, jog ateities įvykiai, esantys laike, yra matomi

mojo prado. Vadinas, kadangi bet kuris veikimas kyla iš tam tikros galios, turi būti taip, kad bet kurio veikimo priešastis yra Dievas“ (*Summa contra gentiles*, c. 67, q. 1-2, *vert. Ž. P.*).

³ T. y. 50-ajame („Ar Dievas su tikrumu pažįsta atsitiktinius ateities įvykius remdamasis idėjomis, kartu su Dunso Škoto ir Durando požiūriu aptarimu“) ir 52-ajame („Ar Dieve glūdi atsitiktinių ateities įvykių pažinimas, taip pat kokiū būdu su juo dera apsisprendimo laisvė ir įvykių atsitiktinumas“), kurio vertimas į lietuvių kalbą pateikiamas toliau (*vert. past.*).

⁴ Tomas Kajetanas (*Thomas Caietanus / Thomas de Vio*, 1469–1534) – italų filosofas ir teologas, oponavęs protestantiškajam reformacijos judėjimui ir parašęs išsamų komentarą šv. Tomo *Summa theologica*, į kurį čia ir nurodo Molina (*vert. past.*).

⁵ Čia turimas galvoje požiūris, pagal kurį Dievui atsitiktiniai ateities įvykiai žinomi per jame pačiame glūdinčias idėjas (*vert. past.*).

Dievui kaip užtikrintai pažįstami objektai dėl tos priežasties, kad Dievui yra prieinamos daiktų prigimtys – tačiau ne vien dėl šios priežasties, bet ir todėl, kad jo žvilgsnis visus juos regi tarsi egzistuojančius.

Vis dėlto atrodo, kad kai kas rodo šventąjį Tomą laikiusis priešingo požiūrio⁶. Pirma – tai, kad kalbėdamas apie antrąjį pagrindą jis skiria dvejopą atsitiktinio ateities įvykio būvį: vieną – kai jis egzistuoja aktualiai, atskirai nuo jį sukeliančių priežasčių, kitą – kai jis vis dar yra susijęs su jį sukeliančia priežastimi, ir tvirtina, kad būdamas pirmesnioje būsenoje įvykis gali būti pažįstamas užtikrintai, o paskesnioje – ne. Be to, atrodo, kad veikalo *Apie tiesą* antrojo klausimo 12-ojo skirsnio šeštajame svarstyme jis aiškiai teigia, kad net jei pažinimas prilygsta dieviškajam, pastaruoju būdu suprstas atsitiktinis dalykas negali būti pažįstamas su tikrumu. Dėl šios priežasties toje vietoje jis priduria: „todėl visi, pažįstantys atsitiktinį padarinį vien tik pagal jį sukeliančią priežastį, apie jį turi ne užtikrintą, o vien tik spėjamą žinojimą“. Antra, jei šventasis Tomas būtų manęs, jog vien tik daiktų prigimčių pakanka, kad Dievas su tikrumu žinotų apie būsimus įvykius dar iki jiems egzistuojant atskirai nuo juos sukeliančių priežasčių arba laike, arba amžinybėje, jis tai būtų išaiškinęs plačiau, taip pat būtų apsiėmęs paaiškinti, koku būdu remdamasis daiktų prigimtimis Dievas gali pažinti tai, kas yra sukurtojo laisvo apsisprendimo galioje, be to, būtų nurodęs, kaip apsisprendimo laisvė yra suderinama su tokiu būdu suprantamu dieviškuoju numatymu, ir nebūtų šitiek stengęsis atskleisti dieviškojo numatymo

užtikrintumą atsižvelgdamas vien tik į tai, jog dalykai jam prieinami tarsi egzistuojantys amžinybėje, bei suderinti dalykų atsitiktinumą su išankstinio žinojimo tikrumu remdamasis vien tik tuo pagrindu. Trečia, jei šventasis Tomas šiais kiek anksčiau cituotais žodžiais būtų norėjęs pasakyti, kad Dievas užtikrintą žinojimą apie atsitiktinius ateities įvykius turi remdamasis kuriuo nors iš šių pagrindų, jis būtų sakęs: „Taigi, visa, kas yra laike, Dievo yra matoma amžinybėje ne vien todėl, kad, kaip tvirtina kai kurie, jam prieinamos daiktų prigimtys, bet taip pat ir todėl, kad jo žvilgsnis apima...“ ir taip toliau. Juk tai įtikinamiau parodytų, kad šventasis Tomas manė bet kurį šių pagrindų esant pakankamą. Bet tai, kad daiktų prigimtys yra pakankamas pagrindas užtikrintam atsitiktinių ateities įvykių pažinimui, yra nesuderinama su mokymu, kurį šventasis Tomas išdėstė kalbėdamas apie antrąjį pagrindą, be to, jis sakė ne „*taip pat* todėl, kad...“, o vien tik „todėl, kad...“, toliau esama įtikinamo paaiškinimo, kodėl toje vietoje filosofas visiškai nenusišalino nuo kalbėjimo apie daiktų prigimtis – būtent todėl, kad ten buvo kalbama ne tik apie atsitiktinių ateities įvykių, bet apie visų laike esančių dalykų buvimą (tarp kurių daugelis yra būtini, nemažai jų turi apibrėžtas juos sukeliančias priežastis, nors joms ir gali būti sukliudyta), be to, daiktų prigimčių galėtų pakakti, kad visa tai, kas yra būtina arba turi apibrėžtas priežastis, Dievo būtų matoma su tikrumu, tarsi egzistuoūt objektyviai, ypač tada, jei tos prigimtys veiktų pagal gamtos būtinumą. Žinoma, tokiu atveju nederėjo nutylėti apie daiktų prigimtis, ir dėl tos priežasties šventasis Tomas teigė: „taigi, visa, kas būva laike, Dievo yra matoma amžinybėje ne vien dėl tos priežasties, jog jam prieinamos daiktų prigimtys“ (tarsi

⁶ T. y. požiūrį, pagal kurį Dievas pažįsta atsitiktinius ateities įvykius vien todėl, jog amžinybėje juos mato tarsi egzistuojančius (*vert. past.*).

sakytų „juk vien tik šis pagrindas nebūtų pakankamas, kad visa savo objektyviu egzistavimu Dievui būtų prieinama taip, jog jis tai pažintų su tikrumu“), bet „ir todėl, kad jo žvilgsnis...“, tarsi teigtų, jog „tai yra visuotinis pagrindas, dėl kurio visi anie dalykai Dievui prieinami tokiu būdu, kad jis viską – taip pat ir atsitiktinius ateities įvykius – pažįsta su tikrumu“. Taigi, manau, kad turint tai galvoje yra tikėtina, kad šventasis Tomas šioje vietoje nenorėjo pasakyti, jog Dievas atsitiktinius ateities įvykius su tikrumu pažįsta remdamasis taip pat ir daiktų prigimtimis.

Norėdamas šiuo klausimu išsakyti savo požiūrį, visų pirma – nepaisydamas ką tik pristatytų argumentų – nedirsiu teigti, kad šventasis Tomas, kurį visais klausimais kuo labiausiai trokštu laikyti veikiau jau užtarėju nei priešininku, tikėjo, kad Dievas su tikrumu pažįsta atsitiktinius ateities įvykius vien tik tuo pagrindu, jog šie jam yra prieinami tarsi egzistuojantys. Manau, kad jis, jei jam būtų užduotas šis klausimas, veikiau jau išsakytų priešingą nuomonę. Taip mane verčia galvoti visų pirma tai, kad pirmosios *Sumos prieš pagonis* knygos 67-ojo skyriaus trečiajame svarstyme⁷ šventasis Tomas įrodinėja Dievą pažįstant

⁷ „Akivaizdu, kad bet koks veiksmas, negalintis tęstis po to, kai liovėsi kokio nors veikėjo postūmis, yra priklausomas nuo to veikėjo. Pavyzdžiui, spalvų raiška negalėtų egzistuoti saulei liovusis apšviesti orą, todėl neabejotina, kad saulė yra spalvų raiškos priežastis. Panašus dalykas aiškus ir smarkaus judėjimo atveju: jis liaujasi liovusis postūmį suteikiančiojo smarkumui. Bet taip, kaip Dievas kūriniams suteikė būtį ne tik tada, kai jie pirmąsyk ėmė egzistuoti, bet, kaip buvo parodyta, ją juose sukelia ir tol, kol jie egzistuoja, išsaugodamas kūrinius būtyje, taip ir veikiąmąsias galias kūriniams jis suteikia ne tik tada, kai jie buvo pirmąsyk sukurti, bet jas juose sukelia visą laiką. Todėl liovusis dieviškajam poveikiui nutrūktų bet koks veikimas. Vadinasi, bet koks kūrinio veikimas suvedamas į Dievą kaip į priežastį“ (*Summa contra gentiles*, c. 67, q. 3, vert. Ž. P.).

atsitiktinius ateities įvykius remdamasis tuo, kad kaip iš būtinios priežasties sužinoma apie būtiną padarinį, taip iš atsitiktinai įvykusios priežasties, jei jai nesukliudoma, su tikrumu sužinoma apie atsitiktinį padarinį. Kadangi Dievas žino ne tik atsitiktinių įvykių priežastis, bet ir tai, kas joms gali sukliudyti, tai, anot šventojo Tomo, „išeina, kad Dievas su tikrumu pažįsta atsitiktinius ateities įvykius remdamasis juos sukeliančiomis priežastimis“. Tačiau tiesa ta, kad Ferarietis⁸, aiškindamas šią vietą, pateiktą samprotavimą vertina kaip susijusį ne su tais atsitiktiniais ateities įvykiais, kurių priežastis yra laisvas apsisprendimas (juk laisvas apsisprendimas, net ir tada, kai jam nesukliudyta, gali sukelti arba nesukelti padarinio, taip pat sukelti veikiau jau šį, o ne jam priešingą padarinį), o su tais, kurie kyla iš gamtinių priežasčių, savo prigimties verčiamų sukelti tam tikrus padarinius, bet atsitiktinių ta prasme, jog joms gali būti sukliudyta sukelti tuos padarinius. Antra, požiūris, jog Dievas su tikrumu pažįsta atsitiktinius ateities įvykius vien tik tuo pagrindu, jog šie jam yra prieinami tarsi egzistuojantys, iš dalies sumenkintų dieviškojo pažinimo kilnumą ir mažų mažiausiai būtų pavojingas tikėjimui. Tačiau aš negaliu prisiversti patikėti, kad šventasis Tomas būtų sugalvojęs tai, kas tam tikru požiūriu menkintų dieviškojo pažinimo orumą ar ne itin derėtų su katalikiškuoju tikėjimu – visų pirma todėl, kad nesama nieko, kas besąlygiškai verstų šitai manyti, taip pat esama anaipol ne bereikšmių priešingo požiūrio įrodymų, be to, gausybė mokytų žmonių laikosi nuomonės, esą šventasis

⁸ Frančeskas Silvestris (*Francesco Silvestri*, 1474–1528) – dominikonų teologas iš Italijos, parašęs išsamų komentarą šv. Tomo *Sumai prieš pagonis*, čia pasitelkiamą Molinos (vert. past.).

Tomas tvirtino Dievą su tikrumu pažįstant atsitiktinius ateities įvykius remiantis taip pat ir daiktų prigimtimis.

Taigi, tebūna tai pirmoji išvada šiame svarstyme: Dievas su tikrumu pažįsta atsitiktinius ateities įvykius remdamasis ne vien tuo, jog dalykai egzistuoja amžinybėje atskirai nuo juos sukeliančių priežasčių – dėl savo žinojimo gylio jis dar iki (taip, kaip tai suprantame mes, tačiau taip pat ir esant pagrindui tikrovėje⁹) ką nors sukurdamas pats savyje apmąsto visa tai, kas dėl visų antrinių priežasčių, galimų dėl Dievo visagalybės, ketina įvykti atsitiktinai arba tiesiog laisvai su sąlyga, kad jis panorės sukurti tas ar anas įvykių grandines vienu ar kitomis aplinkybėmis. Sykiu, savo laisva valia įtvirtinęs tos įvykių ir priežasčių grandinės, kurią išties įtvirtino, atsiradimą, jis anksčiau (taip, kaip tai suprantame mes, bet su pagrindu tikrovėje) ne tik už bet kokio dalyko atsiradimą laike, bet taip pat ir už bet kokio kūrinio egzistavimą amžinybės plotmėje pats savyje, remdamasis anuo savo sprendimu, apmąsto visa, kas dėl antrinių priežasčių išties ketino atsitiktinai ir laisvai įvykti arba neįvykti.

Pirmoji, taip pat ir kitos šios išvados dalys yra tokios tvirtos, kad nedvejoju, jog tai, kas joms prieštarauja, yra pavojinga tikėjimui. Visų pirma tai įrodo faktas, kad, kaip matyti iš Šventojo Rašto, visagalis Dievas užtikrintai žino apie tam tikrus atsitiktinius ateities įvykius, kurie priklauso nuo laisvo žmogaus apsisprendimo, tačiau

⁹ Lot. *nostro modo intelligendi, cum fundamento tamen in re*. Čia norima pasakyti, kad, nepaisant to, jog tokios laikinės kategorijos kaip „iki“, „po“, „anksčiau“ ar „vėliau“ griežta prasme neegzistuoja amžinybės režimu veikiančiame Dieve, mums įprastas įvykių skirstymas į buvusius, esamus ir būsimus nėra vien tik subjektyvus ir paremtas tik žmogiško mąstymo kategorijomis (*vert. past.*).

nei egzistavo, nei kada nors egzistuos tikrovėje ir todėl neegzistuoja amžinybėje. Vadinasi, Dievas atsitiktinius ateities įvykius su tikrumu pažįsta ne vien todėl, kad jie egzistuoja amžinybėje atskirai nuo juos sukeliančių priežasčių. Šis samprotavimas yra akivaizdus, o prielaida įrodoma šitaip: Dievas žino, jog Tyro ir Sidono gyventojai būtų atgailavę pelenuose bei su ašutine tuo atveju, jei Tyre ir Sidone būtų buvę parodyti stebuklai, atlikti Chorazine ir Betsaidoje. Tai aišku remiantis *Mt 11, 21*: „Jeigu Tyre ar Sidone būtų įvykę tokių stebuklų, kokie padaryti pas jus, jie seniai būtų atsivertę ir atgailavę su ašutine bei pelenuose.“¹⁰ Tačiau ano atgailavimo, iš tiesų neįvykus sąlygai, nuo kurios jis priklausė, niekada nebuvo ir nebus tikrovėje, ir vis dėlto tai buvo atsitiktinis ateities įvykis, priklausantis nuo laisvo žmonių apsisprendimo. Taip pat *1 Sam 23, 10-12*¹¹ Dovydas paklausė Viešpaties, ar Saulius ateis į Keilą, ir Viešpats atsakė: „Ateis.“ Jis darsyk paklausė, ar Keilos žmonės, patyrę iš Dovydo vien tik palankumą, išduos jį ir su juo buvusius vyrus Sauliui, ir Viešpats atsakė: „Išduos.“ Štai taip Dievas žinojo apie šiuos du atsitiktinius ateities įvykius, priklausiusius nuo žmogaus apsisprendimo, ir atskleidė juos Dovydui, tačiau jie niekada neegzistavo ir neegzistuos tikrovėje, o todėl ir amžinybėje. Be to, prielaidą patvirtina tai, kad Dievas, numatydamas nuodėmes, į kurias nupultų teisieji, jei ilgiau užtruktų šiame gyvenime, dažnai juos gailingai pasiima iš šio pasaulio (pagal *Išm 4, 11*: „Išplėštas, kad

¹⁰ Čia ir kitur – Rubšio (ST) ir Kavaliausko (NT) vertimas, LVK (katalikų) leidimas 1998 m.

¹¹ Originaliame tekste Molina remiasi lotyniškosios Vulgatos numeracija, kuri nevisiškai atitinka hebrajiškąją. Lietuviškame tekste vertime nuorodos pateikiamos pagal šiuolaikiniuose Biblijos leidimuose įprastą hebrajišką numeraciją (*vert. past.*).

pikta neiškraipytų jo supratimo ar apgaulė nesuviliotų jo sielos“, ir kiek toliau: „Viešpačiui patiko jo siela, todėl jis išskubino jį iš nedoros aplinkos“. Taigi, kadangi tos nuodėmės priklauso atsitiktiniams ateities įvykiams, be to, jas numatė Dievas ir jos niekada neįgis egzistavimo tikrovėje, išeina, kad Dievas atsitiktinius ateities įvykius su tikrumu pažįsta ne vien tuo pagrindu, jog jie egzistuoja amžinybėje.

Žinau, kad Kornelijus Jansenas ir Ambrozijus šią Šventojo Rašto vietą sieja su Enocho paėmimu į Dangų¹², tačiau įprastai – remiantis Kipriano veikalu *Apie nemirtingumą* (netoli pabaigos) ir ketvirtąjį veikalo *Kvirinui* knyga, taip pat Augustino 105-uju ir 107-uju laiškais ir jo darbo *Apie šventųjų lemtį* 14-uju skyriumi – aiškinama ją esant apie teisingųjų pasiėmimą per mirtį. Taip pat skaitykite, kaip šią vietą aiškina Lyrietis¹³ ir Dionisijus Kartuzietis¹⁴. Be to, šis aiškinimas dera su tuo, kas šiame skyriuje buvo sakoma anksčiau ir bus dėstoma paskui, taip pat su pirmesniu ir paskesniu skyriumi. Jei kas norėtų sumenkinti šį pagrindimą, tai „kad pikta...“ turėtų aiškinti kaip „kad tai, kas galimai pikta, neiškraipytų jo supratimo“, o „apgaulė...“ – kaip „tai, kas galimai yra apgaulė, nesuviliotų jo sielos“ – tarsi abu šie dalykai

Dievui būtų abejotini ir neaiškūs. Bet kas gi nemato, kad pastarasis šios Šventojo Rašto vietos aiškinimas (t. y. „Išplėstas, kad pikta neiškraipytų jo supratimo ar apgaulė nesuviliotų jo sielos“, ką įvyksiant buvo numatęs Dievas, ir „Viešpačiui patiko jo siela, todėl jis išskubino jį iš nedoros aplinkos“) yra negrabus, nevykęs ir beprasmiškas, o deramas yra tas, kurį drauge pateikia Augustinas (minėtame 105-ajame laiške) ir Bažnyčios daktarai. Bet jei šis pasakojimas ir būtų apie Enocho paėmimą į Dangų, šią Šventojo Rašto vietą derėtų aiškinti tokiu pačiu būdu ir tai patvirtina mūsų požiūris.

Antra, Dievas per prigimtinį žinojimą suvokia pats save, o savyje – visa tai, kas iškiliai jame glūdi, taip pat ir bet kurios būtybės, kurią jis gali sukurti pasitelkdamas savo visagalybę, laisvą apsisprendimą. Taigi, dar iki bet kokio laisvo savo valios nusistatymo dėl jo prigimtinio žinojimo gylio, begaliniu laipsniu pranokstančio kiekvieną iškiliai jame glūdinčią esybę, Dievas įžvelgia, ką kiekviena būtybė pasirinktų savo laisvu apsisprendimu su jam būdinga vidine laisve (priėmus prielaidą, kad Dievas panorėtų tą būtybę sukurti vienoje ar kitoje įvykių grandinėje tomis ar kitomis aplinkybėmis bei priemonėmis). Tiesa, toji būtybė, jei panorėtų, galėtų susilaikyti nuo veiksmo arba pasielgti priešingai, ir jei ketintų taip padaryti – o tai ji laisvai gali, – Dievas numatytų būtent tai, o ne tai, ką jis išties numato jos būsiant padaryta: juk, turint galvoje Dievo žinojimo gylį ir tobulumą, būtų gėdinga, taip pat ir šventvagiška bei visiškai nesuderinama su tuo, kaip suprantame paskirų būtybių laisvą apsisprendimą, mums teigti, jog Dievas nežino, ką aš ketinu padaryti pagal laisvą savo apsisprendimą, jei būtų mane sukūręs kitoje įvykių grandinėje arba toje įvykių grandinėje, kurioje mane sukūrė,

¹² *Pr* 5, 21-24 („Enochas buvo šešiasdešimt penkerių metų, kai jam gimė Metušelahas. Metušelahui gimus, Enochas ėjo su Dievu tris šimtus metų ir jam gimė sūnų bei dukterų. Taigi iš viso Enochas gyveno tris šimtus šešiasdešimt penkerius metus. Enochas ėjo su Dievu. Paskui jo nebebuvo, nes Dievas jį pasiėmė.“)

¹³ Nikolajus Lyrietis (*Nicolaus Lyramus*, 1270–1349) – pranciškonų ordinui priklausęs prancūzų teologas, parašęs pirmą spausdintą Biblijos komentarą.

¹⁴ Dionisijus Kartuzietis (*Dionysius Carthusianus*, 1402–1471) – krikščionių teologas, mistikas, parašęs nemažai originalių bei enciklopedinio pobūdžio, kitų scholastų pažiūras apibendrinančių veikalų, didžiausią dėmesį skyręs samprotavimams apie krikščioniui priderantį gyvenimo būdą.

būtų nusprendęs man padėti daugiau arba mažiau, negu išties nusprendė, arba būtų man suteikęs ilgesnį gyvenimą, arba būtų leidęs mane atkakliau gundyti. Taigi, išeina, kad dar iki ką nors sukurdamas savo laisva valia Dievas dėl prigimtinio žinojimo su tikrumu pažino visus atsitiktinius ateities įvykius, tačiau ne kaip besąlygiškai įvyksiančius arba ne, o kaip įvyksiančius arba ne su sąlyga, kad jis nuspręs sukurti tą ar aną įvykių grandinę vienomis ar kitomis aplinkybėmis. Iš to išeina, kad, remiantis faktu, jog Dievas laisvai pasirinko tą įvykių grandinę, kurią išties pasirinko, paties pasirinkimo ir jo valios nuospredžio metu, dar iki (taip, kaip tai suprantame mes, tačiau su pagrindu tikrovėje) kam nors imant realiai egzistuoti arba laike, arba amžinybėje, jis su tikrumu ir besąlygiškai žinojo, kurie atsitiktiniai įvykiai įvyks arba neįvyks. Vadinasi, tam, kad atsitiktinius įvykius pažintų su tikrumu, Dievui nereikia, kad jie egzistuotų amžinybėje.

Buvome priversti prisikasti prie paties pagrindo, dėl kurio tikime, kad Dievas su tikrumu pažįsta visus atsitiktinius ateities įvykius, ir kuriuo remdamiesi priešpaskutiniame svarstyme, jei pavyks, visiškai aiškiu būdu sutaikysime apsisprendimo laisvę ir įvykių atsitiktinumą su dieviškuoju numatymu.

52-asis svarstymas

Ar Dieve glūdi atsitiktinių ateities įvykių pažinimas, taip pat kokių būdu su juo dera apsisprendimo laisvė ir įvykių atsitiktinumai

Nors tai, ką ketiname išdėstyti šiame samprotavime, galėjo būti nesunkiai suprata iš to, kas pasakyta anksčiau, jį reiktų įterpti tam, kad būtų paneigti kai kurie argumentai ir būtų aiškiau suvokiama, kaip

laisvas apsisprendimas ir įvykių atsitiktinumai dera su dieviškuoju numatymu.

Taigi, šioje vietoje požiūrį, kuriuo Dievui užginamas atsitiktinių ateities įvykių žinojimas, šventasis Tomas pirmiausia paremia tuo, jog iš būtinos priežasties atsiranda būtinas padarinys. O juk Dievo žinojimas yra jame glūdinčių būsimų įvykių priežastis, mat, kaip parodyta aštuntajame skirsnyje, Dievas per savo žinojimą būva įvykių priežastimi. Be to, šis žinojimas yra būtinas, vadinasi, visi juo pažįstami būsimi dalykai įvyks būtinai ir todėl Dieve neįmanoma aptikti žinojimo apie nė vieną atsitiktinį įvykį.

Antra, jei yra teisingas koks nors sąlyginis teiginys, kurio antecedentas yra besąlygiškai būtinas, tai taip pat ir konsekventas yra besąlygiškai būtinas. Priešingu atveju gerame samprotavime antecedentas galėtų būti teisingas, o konsekventas – klaidingas, ir su šituo negalima sutikti jokiais būdais. Bet juk sąlyginis teiginys „Jei Dievas žinojo ką įvyksiant, tai šitai taip ir įvyks“ yra teisingas, nes kitu atveju Dievo žinojimas būtų klaidingas. Be to, antecedentas yra besąlygiškai būtinas – ir todėl, kad yra amžinas, taip pat todėl, jog jau įvykęs (juk negalima pakeisti to, kas praėjo). Vadinasi, konsekventas taip pat bus besąlygiškai būtinas ir dėl šios priežasties nė vienas būsimas įvykis, iš anksto žinomas Dievo, nebus atsitiktinis.

Trečia, visa kam, ką tik žino Dievas, būtina būti, mat net ir visa tai, ką žino žmonės, įvyksta būtinai – o juk Dievo žinojimas yra tvirtesnis už žmogiškąjį. Tačiau nė vienas atsitiktinis ateities įvykis nevyks būtinai, vadinasi, nė vienas atsitiktinis ateities įvykis negali būti žinomas Dievo.

Ketvirta, tokį požiūrį galėtume įrodinėti šitaip: joks būsimas įvykis, iš anksto žinomas

Dievo, negali neįvykti, vadinasi, nė vienas Dievo iš anksto žinomas dalykas nėra atsitiktinis ateities įvykis. Šis samprotavimas yra akivaizdus, mat atsitiktinis ateities įvykis yra ne kas kita kaip tai, kas vienodai gali įvykti ir neįvykti. Antecedentą įrodo faktas, kad jei tai, apie ką Dievas iš anksto žino, jog tai įvyks, neįvyksta, tai Dievas iš tikrųjų klystų. Taigi, jei vis dar galiojant šiam žinojimui įvykis galėtų neįvykti, Dievas išties galėtų klysti, tačiau tai yra šventvagiška ir to negali būti jokiais būdais.

Penkta, tie dalykai, į kuriuos nurodo teiginiai apie atsitiktinius ateities įvykius, yra būtini tokiu pačiu laipsniu (jei dieviškasis žinojimas apie juos yra apibrėžtai teisingas), kokiu apibrėžtai teisingi yra patys teiginiai apie ateitį, nurodantys į tuos dalykus. O iš to, kad teiginiai apie atsitiktinius ateities įvykius yra apibrėžtai teisingi, Aristotelis pirmosios veikalo *Apie aiškinimą* knygos paskutiniame skyriuje padaro išvadą, jog jų žymimi įvykiai įvyks būtinai bei, atitinkamai, jog visi mūsų svarstymai yra bergždi. Taigi, jei dieviškasis žinojimas apie tuos įvykius yra apibrėžtai teisingas, išeina, kad viskas vyksta būtinai ir niekas – atsitiktinai, taip pat jog mūsų svarstymai yra bergždi ir kad yra visiškai panaikinama mūsų apsisprendimo laisvė.

Šešta, ateities įvykių numatymas panaikina apsisprendimo laisvę: vadinasi, apsisprendimo laisvė bei išankstinis Dievo žinojimas apie atsitiktinius ateities įvykius tarpusavyje negali derėti jokiais būdais ir todėl vieną jų būtinai reikės atmesti. Samprotavimas yra akivaizdus, o antecedentas įrodomas teigiant, kad, priėmus išankstinį žinojimą apie ateities įvykius, samprotavimas „Dievas amžinybėje numatė, kad rytoj Petras nusidės, vadinasi, Petras rytoj nusidės“ yra būtinas ir pagrįstas. Juk jis remiasi dieviškojo žinojimo, kuriame jokiais būdais

negali slypėti klaida, užtikrintumu, ir todėl kaip yra neabejotina, kad Dievas šiuo žinojimu negali klysti, lygiai taip būtinas anas samprotavimas. Kas negali paneigti būtino samprotavimo antecedento, tas nevalios paneigti ir konsekvento, priešingu atveju kas nors galėtų padaryti taip, kad gerame samprotavime antecedentas būtų teisingas, o konsekventas – klaidingas, ir tai visiškai prieštarauja gero samprotavimo prigimčiai. Taigi, kadangi Petras negali padaryti taip, kad Dievas amžinybėje nebūtų numatęs jo nusidėjimo, įvyksiančio rytojaus dieną, ir kadangi to negali nė Dievas (todėl, kad negalima pakeisti to, kas yra įvykę), išeina, jog taip pat ir ne paties Petro valioje padaryti taip, kad rytoj jis nenusidėtų. Dėl šios priežasties, galiojant išankstiniam žinojimui, kuris išties būdingas Dievui, Petrui nebelieka jokios apsisprendimo laisvės.

Tai, kad Dievas pasižymi išankstiniu atsitiktinių ateities įvykių žinojimu, yra kuo aiškiausia iš Šventojo Rašto – netgi taip, kad priešingas požiūris būtų ne tik beprotybės (kaip Augustinas teigia penktosios *Apie Dievo valstybę* knygos devintajame skyriuje), bet ir akivaizdi tikėjimo klaida. *Ps* 139, 2-5 sakoma: „[I]š tolo supranti mano mintis. Stebi mano žingsnius ir mano poilsį, – pažįsti visus mano kelius. Net nespėjus mano liežuviui žodžio ištarti, štai, Viešpatie, tu jį visą žinai.“ *Išm* 8, 8 apie dieviškąją išmintį kalbama: „Ji iš anksto žino ženklus bei stebuklus ir laikotarpių bei amžių padarinius.“ *Sir* 23, 19-20 sakoma: „Viešpaties akys yra dešimt tūkstančių kartų šviesesnės už saulę, mato visus žmogaus kelius ir įžvelgia į slapčiausius užkampius. Tas, Kuris pažįsta kūrinis dar prieš jų buvimą, pažįsta juos visus ir tada, kai jie buvo sukurti“, o *Sir* 39, 19-20: „Prieš jį atsiskleidžia visi žmonijos darbai, niekas negali būti paslėpta nuo jo akių. Jo

žvilgsnis apima visa nuo amžių pradžios iki galo, nieko nėra, kas būtų jam netikėta.“ *Iz* 41, 23 tvirtinama: „Pranašaukit, kas bus ateityje, kad žinotume, jog jūs esate dievai!“ , o *Iz* 48, 5: „[T]odėl tai iš anksto seniai tau apreiškiau ir paskelbiau pirmiau, negu įvyko, idant nesakytum: „Mano stabas visa tai padarė, mano statula – drožtoji ar lietoji – tai sutvarkė.“ *Jn* 14, 29 kalbama: „Ir dabar, prieš įvykstant, jums pasakiau, kad tikėtumėte, kada tai bus įvykę.“ Be to, pagal *Žyd* 4, 13 Dievas pažįsta visus atsitiktinius įvykius ir tada, kai jie įvyksta bei jau būva aktualiai („Jam nėra jokių paslėptų padarų, bet visa yra gryna ir atidengta akims to, kuriam turėsime duoti apyskaitą“), tačiau jis pradeda apie juos žinoti ne tada, kai jie atsiranda aktualiai, mat tai reikštų, kad Dievas iš nežinančio tapo žinantis, ir ant Dievo kristų permainingumo šešėlis – taigi, jis atsitiktinius ateities įvykius žino dar iki jiems įvykstant. Galiausiai, jei Dievui nebūtų būdingas atsitiktinių ateities įvykių žinojimas, tai išnyktų pranašavimas bei neliktų didžiosios Šventojo Rašto dalies, o tai aiškiai nedera su katalikų tikėjimu. Todėl ne veltui Tertulianas veikalo *Prieš Marcioną* antrojoje knygoje sako: „Dievo išankstinis žinojimas turi tiek liudininkų, kiek jis paskyrė pranašų.“

Jei nenorime pavojingai svaičioti niekų taikydami mūsų apsisprendimo laisvę ir įvykių atsitiktinumą su dieviškuoju numatymu, Dieve turėtume skirti trejopą žinojimą. Vienas jų – tiesiog prigimtinis (kuris dėl tos priežasties Dieve jokia būdu negalėjo egzistuoti kaip nors kitaip), per kurį Dievas pažino visa tai, su kuo dieviškoji galia yra susijusi arba betarpiškai, arba įsiterpiančiam antrinėms priežastims, ir šiam prigimtiniam Dievo žinojimui taip pat priklauso tai, kas su būtinumu būdinga ir pavienių esinių prigimtims bei jų būtiniesiems sąry-

šiams, ir atsitiktinumams (ne tiems, kurie apibrėžtai įvyks arba neįvyks, bet tiems, kurie vienodai gali įvykti arba neįvykti). Kitas – visiškai laisvas, pagal kurį Dievas be jokių spėjimų ir sąlygų, remdamasis visų atsitiktinių įvykių ryšiais, visiškai ir apibrėžtai žinojo, kurie iš jų išties įvyks, o kurie – ne. Ir galiausiai trečiasis – tai tarpinis žinojimas (*scientia media*), per kurį Dievas, remdamasis giliausiu ir sudėtingiausiu kiekvieno iš mūsų laisvo apsisprendimo suvokimu, savo esmėje išvelgė, ką kiekvienas mūsų nuveiktų su savo prigimtinė laisve, jei atsiderėtų vienur ar kitur (ar taip pat ir begalinėse įvykių grandinėse), nors ir galėtų, jei panorėtų, išties padaryti ką nors kita (kaip aišku iš to, kas pasakyta 47-ajame ir 48-ajame svarstymuose¹⁵).

Galbūt kas nors paklaus, ar šitoks tarpinis žinojimas laikytinas laisvuju ar prigimtinu. Į tai visų pirma reikia atsakyti, kad jis jokia būdu nevadintinas laisvuju ir dėl to, kad tarpinis žinojimas yra pirmiau bet kokio laisvo dieviškosios valios veiksmo, ir dėl to, kad Dievas, remdamasis tokiu žinojimu, negalėjo sužinoti ko nors kito, nei išties sužinojo. Dėl šios priežasties nedera sakyti ir to, kad jis šia prasme yra prigimtinis, mat pastarasis yra būdingas Dievui tokiu būdu, jog jis nebūtų galėjęs sužinoti priešybės to, ką pažino remdamasis šiuo žinojimu. Juk jei sukurtasis laisvas apsisprendimas ketintų pasirinkti tą priešybę (o tai išties įmanoma), tai, remdamasis tarpiniu žinojimu, Dievas žinotų būtent ją, o ne tai, ką išties žino. Dėl šios priežasties Dievui, besiremiančiam šiuo žinojimu, nėra labiau būdinga žinoti vieną nuo sukurtojo apsisprendimo priklausančią prieštaravimo pusę negu kitą. Vadinasi, reikia

¹⁵ „Apie atsitiktinumo pagrindą“ ir „Ar visa, kas yra, buvo ir bus laike, savo buvimu yra prieinama Dievui amžinybėje“.

laikyti, jog tarpinis žinojimas iš dalies atitinka prigimtinių – tiek, kiek jis pralenkia laisvą dieviškosios valios apsisprendimą ir kiek Dievas, remdamasis juo, negalėjo žinoti ko kita, iš dalies – laisvajį, tiek, kiek jis susijęs greičiau jau su viena, o ne kita prieštaravimo dalimi, o taip yra todėl, kad laisvas apsisprendimas (su sąlyga, kad yra sukuriamas vienoje arba kitoje įvykių grandinėje) rinksis padaryti greičiau jau viena negu kita, nors vienodai galėtų padaryti ir viena, ir kita. To išties reikalauja sukurtojo apsisprendimo laisvė, kuri, net ir pripažinus dieviškąjį numatymą, su tikėjimu yra susijusi ne mažiau nei jau minėtas išankstinis žinojimas ir lemtis (kaip plačiai paaiškinta 23-ajame svarstyme). Tai kuo aiškiausiai išreiškia netrukus mūsų pateiksime šventųjų liudijimai. Čia taip pat esama bendros teologų nuomonės, kurią iš dalies pristatėme ankstesniajame svarstyme ir netrukus aptarsime.

Kad šis mokymas apie tarpinį žinojimą iš pirmo žvilgsnio jūsų nesutrikdytų, prisiminkite, jog visa tai, kas sakoma toliau, kuo aiškiausiai dera ir sutinka tarpusavyje:

Pirma, kūrinys negali nieko, ko taip pat negalėtų ir Dievas.

Antra, Dievas dėl savo visagalybės gali pastūmėti mūsų laisvą apsisprendimą kur tik panorėjęs, tik ne į nuodėmę, mat tai, kaip parodyta 31-ajame samprotavime¹⁶, veda į prieštaravimą.

Trečia, kad ir ką Dievas darytų įsikišant antrinei priežasčiai, jis tai gali padaryti ir vienas, nebent pats padarinys numato antrinės priežasties įsitraukimą.

Ketvirta, Dievas gali leisti nusidėti, tačiau ne liepti, šitai kurstyti ar į tai palenkti.

Penkta, taip pat tai, kad laisvu apsisprendimu apdovanota būtybė, įjungta į tam tikrą įvykių ir aplinkybių grandinę, pasirinktu vieną arba kitą dalyką, nekyla iš Dievo išankstinio žinojimo ir greičiau jau Dievas iš anksto žino tą dalyką dėl tos priežasties, kad toji būtybė tai, kas numatyta, atliks neverčiamai, pagal laisvą apsisprendimą. Taip pat tai kyla ne iš to, kad Dievas nori, jog tas pasirinkimas būtų padarytas tos būtybės, o iš to, kad pati būtybė nori tai laisvai atlikti.

Šešta, iš to kuo aiškiausiai išplaukia, kad žinojimas, kuriuo Dievas numato, ką būtybė padarys (su sąlyga, kad bus įjungta į konkrečią įvykių grandinę) dar iki nusprendamas ją sukurti, yra priklausomas nuo fakto, kad toji būtybė, naudodamasi savo laisve, atliks vieną ar kitą veiksmą, o ne atvirksčiai.

Septinta, žinojimas, kuriuo Dievas be jokių išlygų ir besąlygiškai žino, kas išties įvyks veikiant laisvam sukurtajam apsisprendimui, visada yra laisvasis Dievo žinojimas ir priklauso nuo jo valios laisvo nusistatymo, kuriuo jis pasirenka tokį laisvą apsisprendimą sukurti vienoje ar kitoje įvykių grandinėje.

Versta iš: Luis de Molina, 1876. *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis, divina praescientia, providentia, praedestinatione et reprobatione ad nonnullos primae partis Divi Thomae articulos*, ed. Johannes Rabeneck. Oniae: Collegium Maximum, 286–291, 315–318.

Vertė Živilė Pabijutaitė

¹⁶ „Parodoma, kad vien tik sukurtasis laisvas apsisprendimas, o ne Dievas yra nusidėjimo priežastis“.